

De Academische Boekengids 36, december 2002, pp. 14.

Wie wat over de Gouden Eeuw wil weten, vindt daar niet alleen bibliotheken over vol, maar kan ook goed terecht bij de boekhandel. Beginnend met Simon Schama's *Overvloed en Onbehagen* uit 1987, is er de laatste jaren zelfs sprake van een ware hausse. De belangrijkste studie is het inmiddels ook in het Nederlands vertaalde handboek van Jonathan Israel, *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness, and Fall 1477-1806* (Oxford 1995).

Daarnaast zijn er enkele goede biografieën verschenen (van Prins Maurits bijvoorbeeld) en een hele reeks studies over het dagelijks leven in de zeventiende eeuw, de scheepvaart, de kunst, de koloniën, het bankwezen, de landbouw en de tulpengekte. Dat is voor bijna iedereen natuurlijk te veel van het goede. De Utrechtse hoogleraar sociale en economische geschiedenis Maarten Prak doet in *Het raadsel van de Republiek* in een relatief kort bestek uit de doeken wat de zeventiende eeuw tot zo'n bijzondere tijd in onze geschiedenis heeft gemaakt. Wie dan toch meer de diepte in wil, vindt bij hem nog een uitvoerig beredeneerde en thematisch geordende bibliografie met werkelijk honderden, meestal nog recente titels. Wie wil weten hoe het verder is gegaan, leest door naar het onlangs verschenen *Republiek van rivaliteiten. Nederland sinds 1813* van Piet de Rooy. Qua opvatting en aanpak sluit De Rooy's boek goed aan bij Prak, maar het is nog wat puntiger geschreven en ook wat vrijer in de behandeling van het materiaal. De achttiende eeuw blijft dan nog een hiaat. Over die periode is geen vergelijkbare studie beschikbaar, maar hier biedt het vorig jaar verschenen ijkpunt *1800. Blauwdrukken voor een samenleving* (Joost Kloek en Wijnand Mijnhardt, Sdu 2001) voorlopig uitkomst.

Het beeld wordt steeds verder ingevuld en nieuwe aspecten worden verhelderd, maar toch blijft de ontwikkeling van de Republiek der Zeven Verenigde Provinciën tot een - weliswaar tijdelijke - wereldmacht altijd weer verbazen. Wat lang een nadeel was, verandert vrij plotseling in een voordeel. Een verbrokkeld en moerassig land, overal doorsneden door waterlopen en zeearmen, niet in staat om zelf voldoende graan voor de eigen bevolking te verbouwen, verandert mede door revolutionaire verbeteringen in de techniek van het bouwen van schepen en molens in een bedrijvig haven-, handels- en industrie-complex van een tot dan toe ongekende omvang. Het ontbreken van een beetje betrouwbare en altijd begaanbare wegen over land wordt meer dan gecompenseerd door de aanleg van een fijnmazig netwerk van precies op tijd vertrekkende trekschuiten. Het eerste echte openbare vervoer, niet snel, maar wel veilig en voordelig, goed passend bovendien bij de relatief kleine afstanden tussen de vele kleine steden. Want behalve klein in oppervlak, was de Republiek ook voor die tijd al zeer dichtbevolkt en sterk verstedelijkt. Dat lijkt nu moeilijk voor te stellen: aan het einde van de zeventiende eeuw ging het om hoogstens twee miljoen inwoners.

Belangrijk voor de ontwikkeling van het land zijn de immigranten geweest: uit Vlaanderen en Brabant, uit Portugal en Polen en, na de herroeping van het Edict van Nantes door Lodewijk XIV, ook uit Frankrijk. Velen waren hoger opgeleid, hadden meer geld dan de oorspronkelijke bewoners en verkregen al snel een belangrijke plaats in het economische leven. Er was geen nationaal gezag om dat tegen te gaan en geld was in de Republiek een bijna Amerikaans aandoend brevet van vrijheid en verantwoordelijkheid. In veel opzichten leek de Hollandse Republiek op de huidige Amerikaanse samenleving. De afkeer van een nationaal gezag en het wantrouwen tegen de overheid, de zucht naar geld, maar ook een bijna sentimentele bereidheid daar weer goede werken mee te doen, een diep godsgeloof en tegelijkertijd een heel pragmatische opvatting over godsdienst, een klassensamenleving met onmiskenbaar egalitaire en informele trekken, het is allemaal nog terug te zien in de Verenigde Staten. Dat is ook niet zo vreemd, omdat de Verenigde Staten een vergelijkbare ontstaansgeschiedenis hebben en net als Nederland buiten het proces van staatsvorming onder regie van absolute vorsten zijn gebleven.

Maarten Prak opent met een overzicht van de politieke voorgeschiedenis en de eindeloze jaren van krijgshandelingen, die uiteindelijk onder de naam van de Tachtigjarige Oorlog zijn samengevat. Het toeval verzekerde de Republiek van buitengewoon goede legeraanvoerders in de persoon van Maurits en later Frederik Hendrik. Structureel was en bleef het probleem van het op de been houden van een relatief groot leger en later ook van het onder zeil houden van een grote vloot. In verhouding tot zijn belangen was het land daar eigenlijk te klein voor. Achteraf is duidelijk dat de opkomst van de Republiek mede mogelijk is gemaakt door de relatieve zwakte van de grote buurlanden.

Het bijzondere van het Nederlandse succes als handelsland was toch dat de Nederlanders erin slaagden ter plekke in te kopen en via Nederland door te verkopen. Het hoofdstuk over de ontwikkeling van een internationaal georiënteerde markteconomie is met name zo fascinerend omdat daar alle verschillende lijnen bij elkaar komen en elkaar ook op een gelukkige wijze lijken te versterken. Toch was op de lange termijn de groei van de economie van de Republiek aan de lage kant en werd een verdere ontwikkeling ook gehinderd door het gebrek aan modernisering van de grote economieën om ons heen. Opnieuw was het land eigenlijk te klein voor zijn ambities.

Het land hield zichzelf ook klein en was bovendien zeer verdeeld. De besturen van steden en provincies beschouwden zich in hoge mate autonoom en waren niet geneigd iets van hun macht aan centrale instituties af te staan, anders dan door ingewikkelde afspraken als uitkomsten van langdurig en breed gevoerd overleg. Ook in de zeventiende eeuw werd al veel en lang vergaderd en was het belangrijkste besluit vaak de afspraak voor een volgend overleg. De godsdienstige tegenstellingen en de onenigheid over de positie van de Oranjerfamilie maakten het allemaal nog ingewikkelder. Tot een echte burgeroorlog is het niet gekomen, maar het scheelde soms niet veel. 'Verdeeldheid overal', zo vat Maarten Prak de situatie samen, net als Piet de Rooy in zijn boek over de negentiende eeuw.

Juist de weinige zichtbare overblijfselen van de geschiedenis van de zeventiende eeuw maken op ons de meeste indruk: de forten en huizen op alle kusten van de wereld en in de binnenstad van Amsterdam, de grote droogmalerijen, de replica van de grote Indiëvaarders, de boeken en vooral de kunstwerken. De aandacht daarvoor blijft in de *Gouden Eeuw* wat onderbelicht. Literatuur, wetenschap en muziek komen zelfs helemaal niet aan bod. De kracht van het boek ligt, conform de leeropdracht van Maarten Prak, in de beschrijving en analyse van de sociaal economische ontwikkelingen. Die hebben al het andere mogelijk gemaakt. Toch blijft het een raadsel hoe in zo'n korte tijd zoveel talent zo dichtbij elkaar aanwezig was en kansen kreeg.

Paul Schnabel is directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau.

Besproken boeken:

Maarten Prak, *Gouden Eeuw. Het raadsel van de Republiek*.

Sun 2002, 341 blz., € 22,50

Piet de Rooy, *Republiek van rivaliteiten. Nederland sinds 1813*.

Mets & Schilt 2002, 349 blz., € 25,-